

Kánon ako funkcia v autoreflexii systému literatúry

ROMAN MIKULÁŠ

Kánon je síce „stará známa vec“, jeho systematický, teoreticky fundovaný výskum však začína v nemeckom prostredí až koncom minulého storočia (Winko 2007, 257). V literárnovedných výskumoch nachádzame nápadnú nejednotnosť tak v pojme kánonu, ako aj v názoroch na súhrn relevantných faktorov vplyvujúcich na procesy kanonizácie. Nevyriešená zostáva takisto otázka, či je kánon výsledkom intencionálneho konania príslušných aktérov (či už systému literatúry alebo jeho systemického prostredia), alebo ide skôr o spontánny jav, ako na to upozorním nižšie¹. Vysvetlenia daného stavu sa nachádzajú za konkrétnymi modelmi kanonizácie, a síce v referenčných teóriách, ktorých platnosť a relevantnosť zvyčajne nie sú zdrojom pochybností. Problematickými sa stávajú až v aplikačných momentoch. Istá jednotnosť existuje iba v názore, že tvorba kánonu ako selekcie z amorfného množstva artefaktov je *spoločenský* jav. Thomas Luckmann napr. hovorí celkom jednoznačne: „Kánon je primárne spoločenský fenomén. *Vychádza* zo spoločenských procesov.“ (1987, 38)

V nasledovnom sa pokúsim tento konsenzus relativizovať o. i. vzhľadom na niektoré podstatné otázky týkajúce sa premís teórie systémov:

- Ak je kánon chápaný ako sociálny/komunikačný systém, voči čomu sa vymedzuje?
- Ako je tento systém kódovaný?
- Aké operácie dokážeme opísať v systéme kánonu, keď ho koncipujeme podľa teórie systémov ako sieť operácií, ktoré sa dajú odlíšiť od operácií, ktoré nie sú systémovo-imanentné?
- Aké procesy prostredia sa pretavujú do špecifických systémových procesov a podľa akého kódu?
- Systémy sú dynamické komunikačné procesy zamerané na redukciu komplexnosti – ale ak kánon obsahuje určité texty a iné zase nie, v akom „dynamickom“ vzťahu sú texty obsiahnuté v systéme, resp. mimo neho?
- Teória systémov diferencuje štruktúru spoločnosti a jej sémantiku. Akým spôsobom zodpovedá kánon štruktúre systému a akým jeho sémantike, resp. aké je miesto kánonu medzi systémom a sémantikou, keď kánon patrí k sémantike?
- Čo legitimuje transformáciu kategórie autopoietického systému na kánon, resp. jeho zlúčenie so sémantikou a aký dosah to môže mať?
- Aké operácie vykonáva kánon, keď ho koncipujeme ako systém?

Vychádzajúc z vyššie uvedených (a ďalších súvisiacich) otázok sa moje úvahy budú odvíjať primárne v kontexte teórie systémov Niklasa Luhmanna. Teória systémov ponúka možnosť modelovať komunikáciu ako princíp sebaorganizácie sociálnych systémov. Ide o nástroj na pozorovanie mechanizmov a princípov konštruovania sociálnej reality zviditeľnených v aktoch komunikácie. Prvými, ktorí teóriu systémov v tomto duchu aplikovali na oblasť literárnej vedy, boli Wolfgang Iser a Siegfried J. Schmidt. Išlo tu viac-menej o experimentovanie s premisami teórie systémov, o hľadanie styčných plôch, prekonávanie komunikačných bariér medzi novou „paradigmou“ a etablovanými literárnovednými smermi. Začiatkom 80. rokov 20. storočia ešte hádam nikto reálne neuvažoval nad fundovaním systémovo-teoretickej literárnej vedy, ako ju poznáme dnes s jej inštitucionálnym zázemím a relatívne ustáleným pojmovým aparátom. Základné premisy teórie systémov sa stali opisným a analytickým inštrumentom literárnej vedy aplikovateľným v podstate na akýkoľvek jav systému literatúry, aj na literárny kánon. Aj preň platí, že ako element systému predstavuje komunikáciu, pozostáva z komunikačných aktov a nadväzuje na iné komunikácie. Napriek spomínanému profilu a inštitucionalizácii systémovo-teoretickej literárnej vedy neexistuje literárnovedný smer, ktorý by bol výlučne systémovo-teoretický. Ide o pomerne paradoxný jav, ktorý akoby odhaľoval alebo naznačoval isté nedostatky Luhmannovej teórie systémov. V literárnovednej praxi nachádzame kombinácie častí teórií, akýsi nutný eklektizmus alebo teoretické nadstavby.² Fakt je, že Luhmann sa interdisciplinárnymi kanálmi dostal do prakticky každej humanitnej disciplíny. Jeho filologické aplikácie sa spočiatku vyznačujú veľkou rozpačitosťou a sú skôr motivované už relatívne etablovanými smermi, pretože konzekventne aplikovať Luhmannovu teóriu by znamenalo opustiť priestor filológie, znamenalo by to vnímať literatúru ako sociálnu skutočnosť, teda ako komunikáciu. Práve tento aspekt Luhmannovej teórie ponúka možnosť opísať dynamiku tvorby kánonu ako sociálnu skutočnosť a ako komunikáciu bez toho, aby sa z literárneho vedca musel nevyhnutne stať sociológ, pretože literárna komunikácia má aj ako sociálna realita svoje špecifiká a vnútorné mechanizmy, kódované systémom literatúry (Schmidt 1989).

Systémovo-teoreticky orientovaní literárni vedci sa zhodujú v názore, že literárna komunikácia je (alebo musí byť) kódovaná inak ako všetky ostatné komunikácie, že komunikačný systém literatúry funguje podľa špecifických kódov. Literárna kritika operuje v zmysle axiologických diferenciácií ako hodnotné/nehodnotné³, originálne/epigonálne, vkusné/nevkusné, vydarené/nevydarené a pod. Tieto diferenciácie sú akoby kľúčom k analýze tvorby literárneho kánonu. Literárna kritika ako médium operuje v súčasnosti primárne podľa diferenciácií zaujímavé/nudné alebo hodnotné/nehodnotné. Otázka teda znie: aké je kódovanie literárneho kánonu? Iná zasa: ako vníma teória systémov hodnotné diela, ktoré sú predisponované stať sa súčasťou kánonu? Isté odpovede ponúka Luhmann v spisoch *Ist Literatur codierbar?* (Je literatúra kódovateľná?) a *Das Kunstwerk und die Selbstreproduktion der Kunst* (Umelecké dielo a sebareprodukcia umenia). Opis tejto inakosti predstavuje značný problém, na ktorý na tomto mieste môžem iba kurzoricky upozorniť.

Cez poukázanie na možnosti aplikácie teórie systémov ako opisného inštrumentária istého literárneho fenoménu, v našom prípade literárneho kánonu, zároveň

vyvstáva potreba akceptovať teóriu systémov ako metateóriu s jednoznačne univerzalistickými nárokmi. Analýzy literárnej komunikácie na pozadí teórie systémov sú v nemeckom prostredí už relatívne bežné, iba nepatrný podiel sa však týka fenoménu kánonu.

Kánon je záležitosť výberu, hodnotenia, orientácie, redukcie istého nedefinovateľného (neštruktúrovaného) dynamického množstva na vymedzený priestor s orientačnými bodmi. Je to záležitosť tvorby konsenzu o kódovaní systému literatúry, o estetických kritériách, o hodnotnom a nehodnotnom, o závažnom a triviálnom, o príznakoch a kritériách. Hodnotenie tvorí akýsi rámec, v ktorom sa tvorba kánonu odohráva. Hodnotenie a tvorba kánonu predstavujú spojené nádoby – v každom prípade ide o produkciu orientácie, o jav, ktorý by sa dal vyjadriť slovami Petra Sloterdijka z knihy *Kritik der zynischen Vernunft* (Kritika cynického rozumu): „Ak kedysi osvietenstvo... slúžilo redukcii strachu prostredníctvom množenia vedomostí, dnes sme dosiahli bod, keď osvietenstvo ústi do niečoho, čomu sa snažilo zabrániť, do nárastu strachu.“ (Cit. podľa Sørensen 2002, 394)

V blogu internetovej literárnej platformy *Lesen Mit Links* sa o zväzku *Systemtheoretische Literaturwissenschaft* (Systémovo-teoretická literárna veda) Nielsa Werbera dočítame nasledovné:

Tolko sa píše, avizuje, publikuje, diskutuje, že každý encyklopedicky postupujúci človek začne pociťovať svoje limity. Okrem toho máme metatextové produkcie, ako tento blog, ale aj klasické fejtóny v novinách, vedecké články, hodnotenia na Amazone, interpretačné pomôcky a humanitné semináre, masy textov bez textov, ktoré každým pokusom ponúknuť poriadok spôsobujú ešte viac neporiadku.⁴

Takéto a podobné konštatovania o permanentnej „záplave“⁵ textami a informáciami a o absentujúcej orientácii ako symptóme súčasnosti nie sú fenoménom našej, ale každej súčasnosti v tej alebo onej podobe. Už u klasikov literárnej kritiky nachádzame opakovane podobné pozorovania „prívalových vln“ nových kníh s pochybnou hodnotou. Za vari najprominentnejšieho literárneho kritika nemeckej kultúrnej oblasti môžeme považovať Gottholda E. Lessinga, ktorého myšlienky a názory reflektuje Friedrich Schlegel vo svojom spise *Lessings Gedanken und Meinungen aus dessen Schriften* (Lessingove myšlienky a názory z jeho spisov) z roku 1804 takto: „Spôsob, akým sa od objavenia kníhtlače a rastu knižného trhu zaplavuje, utláča a mátie prirodzený zmysel moderných textov obrovskou masou úplne zlých a jednoducho nevhodných textov...“ (Schlegel 1804, 24)

Vráťme sa ale k Luhmannovi, ktorý podobne ako Sloterdijk pre vedný diskurz v kapitole *Selbststeuerung der Wissenschaft* (*Soziologische Aufklärung I*) konštatuje nasledovné: „Spoločnosť používa svoju vlastnú, funkčne difúzne vytvorenú štruktúru, aby redukovala neprehľadnú komplexnosť možností sveta na relatívne jednoduché, pre jej potreby použiteľné a jej mechanizmami sprostredkovateľné pravdy.“ (Luhmann 1991b, 233)

POSLANIE LITERÁRNEJ KRITIKY

V závetrí tohto ideového toposu alebo stereotypu sa vynára otázka, ktoré mechanizmy vedú k tomu, že istý text získa svoje miesto v orientačnom priestore, a iný nie? Z doterajšej odbornej literatúry získavame relevantné a do vysokej miery signifikantné informácie o kanonizovaných autoroch, dielach, žánroch, témach, motívoch atď., existujú rozličné teoretické koncepcie kánonu, úvahy o jednotlivých faktoroch, ktoré vplyvajú na tvorbu kánonu, ale proces tvorby kánonu na celej ploche literatúry nie je modelovaný do tej miery univerzálne, aby bol vôbec ako model istej skúsenostnej koštelácie aplikovateľný. Diferencovanému modelovaniu procesu kanonizácie stojí v ceste často frekventovaný názor, že ide o v zásade najhodnotnejšie, nadčasové diela inkorporujúce univerzálne hodnoty. Kánon predstavuje dynamický proces selekcie, ide o efekt sociálnych procesov a zároveň funkčný element sociálneho systému literatúry, ktorý má jasné medzysystémové implikácie, ako naznačuje nasledovná sekvencia, kde Marcel Reich-Ranicki v televíznej relácii *Das literarische Quartett* komentuje negatívne prijímanie Grassovho románu *Ein weites Feld* (Šíre pole):

Deje sa niečo, čo sa v dejinách nemeckej literatúry podľa mňa ešte nikdy nestalo, niečo úplne neuveriteľné, neslýchané. Vyšlo asi šesť alebo sedem kritikov vo veľkých magazínoch, negatívne boli skoro všetky... a teraz príde odborársky funkcionár, sekretár odborov médií a vyhlási jednoznačne v zmysle Grassovho vydavateľstva – nášmu členovi, členovi odborov Grassovi, sa deje krivda, kritici s ním zaobchádzajú... – sekretár odborov si začne zastávať spisovateľa... (Das Literarische Quartett 38, 24. 08. 1995)

Analogické prepojenia systému literatúry a iných subsystemov, napr. cirkvi, politiky, hospodárstva, školstva a pod., sú vo výskumoch sociálneho systému literatúry v dostatočnej miere známe, ich vplyv na tvorbu kánonu je doteraz málo preskúmaný terén. Platnosť kritérií, ktoré sa podieľajú na selekcii literárnych diel, závisí od príslušnej záujmovej skupiny, ktorá si nárokuje na tvorbu kánonu. V Nemecku je to tradične literárna kritika, ako ju poznáme od čias Lessinga, resp. prvých výberov v *Allgemeine deutsche Bibliothek* (Všeobecnej nemeckej knižnici) Friedricha Nicolaia. V tejto tradícii znamená kánon korpus textov, ktorý je výsledkom selekcie zo strany vzdelancov z univerzitného prostredia. Literárna kritika má poslanie, ako to pointovane formuluje Marcel Reich-Ranicki: „Kritika je okrem iného, možno predovšetkým, na to, aby hodnotila literárne produkty. Taká je tradícia nemeckej kritiky od čias Lessinga.“ (Das Literarische Quartett 38, 24. 08. 1995) Vieme ale aj, aký ambivalentný vzťah majú v Nemecku literárny kritik a spisovateľ. 24-ročný Goethe odmietal hodnotenia kritikov a do análov sa zapísal okrídleným výrokom: „Zmláťte ho na smrť, toho psa! Je to recenzent.“ („Schlagt ihn tot, den Hund! Es ist ein Rezensent.“)⁶

KÁNON A JEHO IDENTIFIKAČNÁ FUNKCIA

Kánon prispieva k sebaaprezentácii skupiny, autoreferenčne reprodukuje normy a hodnoty, ktoré konštituujú skupinu a má legitimačnú funkciu. Okrem toho má kánon inštrukčný charakter a orientuje účastníkov skupiny v ich konaní (por. Winko 2007, 258). Skupiny kanonizujú spravidla texty, ktoré reprezentujú poznanie a hodnoty rovnako ako pravidlá konania. Tento návrh modelovania kánonu principiálne umožňuje opis procesualnosti tohto sociálneho javu, proces tvorby kánonu a reka-

nonizácie, existencie a platnosti alternatívnych kánonov a pod. Opisom funkčnosti kánonu sa dostávame k novej perspektivizácii kanonizácie ako „dôsledku procesov sociálnej produkcie zmyslu a identity“ (Herrmann 2011, 61) a zároveň sa vzdalujeme od výhradného fokusovania vlastností textov, ako to robí Harold Bloom, ktorý dimenziu historickosti a sociálnej podmienenosti tvorby kánonov neguje a tento proces opisuje ako „zápas veľkých o nesmrteľnosť“ (Assmann 2012, 216), a sústreďujeme sa na hodnotové predstavy komunikačného systému a na ich reprezentácie v literárnej komunikácii. Aj Joachim Küpper primárne vychádza z konceptu kánonu ako „narácie konštruujúcej identitu“ (Küpper 1997, 64). Aleida Assmann upozorňuje na aspekt pripamätávania ako moment tvorby kultúrnej identity s vnútornou energiou a vlastnou dynamikou (Assmann 2001, 16). S kánonom ako výsledkom selekcie textov, ktorý Renate von Heydebrand nazýva „materiálny kánon“ (materialer Kanon), preto súvisí kánon „interpretačný“ (Deutungskanon) (Heydebrand 1998, 616), ktorý v diferencovanom sociálnom systéme prináleží inštitúciám, ako je literárna kritika a niektoré smery literárnej vedy.

KÁNON AKO AUTOREFERENČNÝ/AUTOPOIETICKÝ SYSTÉM?

Kánon ako sociálny fenomén je možné podľa Luhmannovej logiky opísať ako sociálny systém, ktorého hranice sú čiastočne variabilné a prechodné, na čom je založený autopoietický charakter kánonu. V tomto zmysle je umenie, ako aj kánon autoreferenčný systém. To znamená, že predstavujú to, čo zo seba robia. Proti tomuto postulátu sa dá namietat, ako to robia napr. Aleida a Jan Assmannovci: „Príznačné pre tento etnocentrický postoj... je názor, že sa časovo rezistentný kultúrny horizont akoby tvoril sám a že si preto nevyžaduje vysvetlenia.“ (Assmann 1987, 9)

Táto výpoveď zjavne odporuje systémovo-teoretickej téze o sociálnych systémoch ako autoreferenčných, a teda autopoietických systémoch. Assmannovci však nemajú na muške Luhmannovu teóriu, naopak, Luhmanna cítujú v súvislosti s učením Maxa Webera o autoreferenčnej zákonitosti (Eigengesetzlichkeit) kultúrnych procesov ako zákonitosti dynamického systémovo-logického nárastu komplexnosti (por. Assmann 1987, 7). Avšak Luhmann nevysvetľuje kultúrnu dynamiku etnocentricky, ale na podklade dynamiky sociálnej komunikácie a ponúka na jej opis príslušné nástroje.

Luhmannov prístup principiálne ponúka nástroje na opis kánonu ako sociálneho fenoménu, resp. ako sociálneho systému. V tomto zmysle ich konkretizuje Siegfried J. Schmidt, ktorý vychádza z tejto premisy:

Hovoriť o kánone a cenzúre vo vzťahu k „umeniu“ znamená... dve veci: Kánon a cenzúru treba vidieť vo vzťahu k spoločenskému systému konania, ako aj vo vzťahu k prepojeniu objektu a konania v rámci rolí v systéme umenia. Alebo inými slovami: Čo môžeme skúmať, sú *operácie* kanonizácie a cenzurovania, a nie entity nazývané „kánon“ a „cenzúra“. (Schmidt 1987, 336)

Tradičné členenie kánonu na *kánon diel* (textov) a *kánon pravidiel* (produkcie zmyslu) (Werkkanon a Regelkanon alebo Textkanon a Sinnkanon) navrhuje S. J. Schmidt zachovať v podobe dvoch perspektív s rozdielnym pozadím. V prvom prípade ide o perspektívu historickú, ide o kontexty socio-kultúrne, o otázky, ako sa elementy kánonu, teda texty alebo pravidlá, historicky vyvíjali a v istom čase stabilizovali, resp.

znova difundovali; druhá perspektíva postihuje epistemologické parametre, teda otázku podmienenosti poznania ako regulatívov konania aktérov v systéme, ako aj orientácie axiologického charakteru vo forme hodnotových normatívov, ktoré vyplývajú z kánonu ako komunikačného systému.

PROJEKTY EXPLICITNE APLIKUJÚCE LUHMANNOVU TEÓRIU

Luhmannov kód reputácie

Dominic Berlemann na opis mechanizmov tvorby kánonu využíva Luhmannov kód *reputácie*, ktorý však Luhmann definoval ako vedľajší kód vedeckých diskurzov. Ak by sme chceli pochybovať o aplikovateľnosti kódu reputácie aj na systém umenia alebo literatúry, mohli by sme vychádzať z Luhmannovho vlastného výroku: „... ako sociológ môžem robiť všetko, bez toho, aby som sa musel obmedziť na určitú tematickú oblasť.“ (Luhmann 1987, 141)

Luhmann síce obmedzuje kód reputácie iba na systém vedy, to ale ešte neznamená, že nie je platný aj v iných aktoch komunikácie. Systémovo-teoretická literárna veda akoby ignorovala často postulovanú univerzálnosť Luhmannových kategórií a s daným kódom pri modelovaní literárnych komunikačných procesov zatiaľ neopereje.

Pre Luhmanna znamená umenie komunikáciu, ktorá sa orientuje na umelecké diela. Keďže Luhmann vo svojej práci *Die Kunst der Gesellschaft* (Umenie spoločnosti) literatúru spomína iba okrajovo, boli nutné isté „manipulácie“, ktoré sa udiali v procese transformácie jeho teórie na oblasť literatúry – tak to napr. robili Gerhard Plumpe a Niels Werber v 90. rokoch 20. storočia. Podľa nich má literatúra, ako každý subsystém, vlastnú identifikovateľnú funkciu a kód. To znamená, že do komunikácie vstupuje obmedzené kontingentné spektrum zmyslu (redukcia očakávania vzhľadom na *literárne* texty). Plumpe a Werber za ústredný kód tejto komunikovateľnosti považujú binárny kód „zaujímavý/nudný“ ako protinávrh Luhmannovho návrhu „pekný/ošklivý“ paušálne pre celú oblasť umenia. Tento Luhmannov návrh bol v odbornom umenovednom diskurze jednohlasne spochybnený a v procese tohto spochybňovania sa zrodil celý rad protinávrhov.⁷ V diskusii o kódovaní umenia veľkú úlohu zohralo uvažovanie Friedricha Schlegela. Neodmieta atribút „krásny“ ani atribút „zaujímavý“, pripisuje ich ale na jednej strane klasickej a na druhej strane súčasnej, modernej, romantickej literatúre. Vieme však, že žiadna z uvedených diferenciácií nekóduje princíp inklúzie a exklúzie absolútne. Existuje celý rad vedľajších kódov pôsobiacich často súčasne, vďaka ktorým sa systém literatúry imanentne diferencuje. Berlemann preto skúma funkčnosť vedľajšieho kódu „reputácie“, ktorý je vo svojej univerzálnosti koncepcne blízky Bourdieuovmu „symbolickému kapitálu“. Luhmann predpokladá pre systémy vedľajšie kódy, ktoré sú spriahnuté s primárnym kódovaním a dopĺňajú ho v súlade s vnútornou diferencovanosťou systému a v jej prospech.

Už Berlemann formuloval systémovo-teoretický model literárnej komunikácie a aplikoval ho na osvetlenie kanonizácie, čím reagoval na stav absencie modelovania celkového procesu kanonizácie, ako ho opísala Simone Winko v príručke literárnej vedy (Winko 2007, 233). Podobným spôsobom o kánone uvažuje Siegfried J. Schmidt: „Tieto riadiace nástroje sebaorganizácie literárnej komunikácie vedú k tomu, že

prostredníctvom nej – na rozdiel od iných komunikačných systémov – sa vymedzuje aj tak veľká kontingentnosť.“ (Schmidt 2011, 19 – 20) Na tento postoj nadväzuje aj uvažovanie Joachima Küppera, ktorý sa pýta: „Je literárny kánon kontingentný a arbitrárny v tom zmysle, že sa mohli kanonizovať aj iné texty, že je teda možné kánon prepísať?“ (Küpfer 1997, 43)

Vysvetlenie ponúka Berlemannovo východisko, ktoré je ovplyvnené Bochumskou školou literárnej komunikácie, postavenou na analýze kódovania literárneho systému, z čoho vyplývajú ďalšie konzekvencie pre spôsob operácií spojených s *pamäťou* systému. Pamäť systému je pre tento model kľúčovou kategóriou a prostredníctvom nej sa Berlemann púšťa do analýzy kanonizačných procesov. Čo sa týka kódovania literárneho systému, nebude na škodu veci všímať si diferenciáciu tohto systému cez dynamiku jeho sebareflexie, teda kódované operácie, ktoré iniciujú vysokú mieru sebareflexie.⁸ Systém literatúry v procese vnútornej diferenciácie vyvinul vlastnú sémantiku literárnej kritiky, ktorá stratifikuje a petrifikuje aspekty sebareflexie literatúry, čo sa dá pozorovať na argumentačných schematizmoch. Ich hodnota pre systém je určená ich variovateľnosťou a kontingentnou predpokladateľnosťou. Stávajú sa tak organizačnými jednotkami systému, resp. stavebnými prvkami jeho imanentnej štruktúry. Sekundárny kód reputácie začína pôsobiť po úspešnej komunikácii ako doplnková orientácia, ktorá „skrakuje“, a tým zjednodušuje komunikáciu. Berlemann navrhuje „začleniť literárny kód reputácie do autopoietického modelu literárnej komunikácie“ (Berlemann 2011a, 132).

Kód reputácie má, na rozdiel od jeho platnosti v systéme vedy, v literatúre trochu iné pozadie, keďže literárna komunikácia nie je natolko „kodifikovaná“ a inštitucionalizovaná ako vedecká. Keďže systém literatúry takýmito obrannými mechanizmami nedisponuje a spisovateľom sa môže stať každý, systém generuje iné kodifikačné mechanizmy, ktoré ale takisto sugerujú možnosť podieľať sa na subverzívnych diskurzoch, v ktorých sa určité spoločenské normy dispenzujú (Berlemann 2011a, 134). Reálne sú spoločenské systémy nestabilné a často sú vo fatálnej nerovnováhe. Tu sa možno odvolať na pomerne dobrý opis fungovania kódu „mať/nemať“, ako ho výstižne opisuje Evanjelium podľa Matúša – „Lebo kto má, tomu sa pridá a bude mať hojne. Ale kto nemá, tomu sa vezme aj to, čo má.“ (Mt 25, 29) V literárnom systéme to platí v analogickej podobe. Ibaže v literatúre prerozdelenie reputácie, dá sa povedať, nereguluje *explicitne* žiadna inštitúcia, preto sa zabezpečuje prostriedkami literárnej komunikácie v celej šírke jej komplexnosti. Tento proces má aj istý moment zotrvačnosti a Simone Winko ho príznačne označuje ako fenomén *neviditeľnej ruky* (Winko 2007, 259). Koncept neviditeľnej ruky principiálne korešponduje s Luhmannovou teóriou autopoietických systémov a s jeho výkladom spriahnutia vedomia a komunikácie. Na tomto pozadí Winko v zmysle Luhmannových teorém konštatuje:

Aby sme kánon mohli vysvetliť ako fenomén „neviditeľnej ruky“, musíme najprv preskúmať jednotlivé operácie a motívy individuí, ktoré sa na vzniku tohto fenoménu podieľajú, vrátane ich rámcových podmienok. Ako druhý krok treba objasniť proces, akým spôsobom toto množstvo rôznych operácií viedlo k fenoménu, ktorý chceme vysvetliť. (Winko 2007, 260)

Pamäť systému Luhmann vysvetľuje ako sekundárny produkt akejkoľvek operácie

systemu, pokiaľ sa stáva objektom hodnotenia, teda podkladom ďalšej operácie. Tento imanentný cyklus systémovej pamäte súvisí s komunikáciou ponad hranice systému s inými subsystémami (hlavne právo, náboženstvo, veda, výchova a vzdelávanie, hospodárstvo). Aspektom tvorby kánonov sa literárna veda zatiaľ celoplošne nevenuje, ide o výnimočné iniciatívy, vysoko špecializované prístupy. Sledujú sa hlavne texty, ktoré zohrávajú v spomínaných subsystémoch stále istú komunikačnú rolu, pričom v literárnej pamäti už nefigurujú. Toto medzysystémové kritérium (komunikovateľnosť medzi systémami) môže vplývať na dynamiku imanentnej literárnej komunikácie.⁹ Prostredníctvom sekundárneho kódu reputácie sa zvyrazňuje sociálna dimenzia kánonu, keď sa sociálny systém organizuje skrátenou komunikačnou formou cez mená autorov.

Pamäť systému sedimentuje aj na iných úrovniach, napr. na úrovni žánrov, subjektov, tém, motívov, poetických techník a pod., teda na úrovni textu. Simone Winko formuluje pregnantne: „Natíska sa otázka, či to nie sú určité vlastnosti textu, ktoré hovoria skôr v prospech alebo v neprospech jeho kanonizácie.“ (Winko 2007, 259)

Berlemann vychádza z presvedčenia, že všetky kategórie, ktoré možno identifikovať na úrovni textu, zabezpečujú jeho opakovanú komunikovateľnosť (Anschlussfähigkeit, Verträglichkeit, Konformität), štruktúrujú systém, znižujú neistotu, redukujú komplexnosť zmyslu a znižujú „systémovú entropiu“. Formou indexikácie (Berlemann napr. odlišuje dlhodobé úspešné témy ako láska, vojna, zločin od aktuálnych/tranzitórnych tém ako globalizácia, ochrana životného prostredia alebo terorizmus; 2011b, 87) pamäť literárneho systému petrifikuje úspešné formy komunikácie, zvyšuje vlastnú kapacitu a funkčnosť v procese redukcie komplexnosti, čím sa redukujú potenciálne orientačné problémy v spomínanej záplave knižných titulov na trhu.

Keďže funkciou pamäte systému je redukovanie komplexnosti, znamená to, že nie pripomínanie a spomínanie, ale zabúdanie bude jeho primárnou operáciou (por. Grube 2014). Na tomto teoretickom podloží a s referenciou na Luhmannov koncept spoločenských systémov Berlemann konštatuje nasledovné: „Pamäti systému teda nejde o pripomínanie, ale o zabúdanie informačných presahov, ktoré by nespracované viedli k rozstrapkaniu literárnej komunikácie bez vedenia.“ (Berlemann 2011b, 87)

Berlemann teda vychádza z autopoietického charakteru literatúry, vníma kanonizáciu ako cirkulačnú a sebastabilizujúcu selekciu na základe hlavného kódu „zaujímavý/nudný“ a diverzných sekundárnych kódov príznačných pre iné systémy (morálka, politika a pod.). V mnohých prípadoch sa primárne estetické kódovanie literatúry marginalizuje.

Autopoietický systém a sémantika

Ako vidno, Berlemannovo uvažovanie o kánone nadväzuje na už existujúce projekty S. J. Schmidta a parciálne na práce S. Winko¹⁰ a iných. Z uvedeného sa dá ďalej vyvodíť silná teoretická konvergencia viacerých modelov, implicitne alebo explicitne využívajúcich Luhmannove teorémy. Podobné modelovanie kanonizácie nájdeme aj u Leonharda Herrmanna. Herrmann modeluje kánon ako autopoietický systém, pričom jeho snahou je v rámci tohto modelu identifikovať systémové miesto textových znakov (Herrmann 2010, 26).

Aj z aspektu teórie systémov je otázka textovej podmienenosti kánonu relevantná. Výklad existencie kánonu z pohľadu vlastností textu je síce vždy empiricky problematický, cez prizmu kategórií teórie systému sa nám však ponúkajú akceptovateľné vysvetlenia. Ak sa literárny text chce dostať do kánonu, musí byť schopný produkovať ďalšiu komunikáciu. Aj z danej formulácie implicitne vyplýva, že konkrétne vlastnosti textov (subsumované v schopnosti ďalšej komunikácie) pre kanonizáciu nebudú jediné rozhodujúce, ale môžu byť relevantné.

Ďalšia otázka sa týka intencionálnosti, resp. neintencionálnosti mechanizmov tvorby kánonov. V tomto bode je výskum procesov kanonizácie najďalej od nejakého konsenzu. Herrmann odкрýva túto problematiku cez teóriu systémov, model, ktorý je síce teoreticky komplexnejší, ale podobne ako Berlemann alebo skoršie Schmidt, ani on nedokázal odbúrať spomínanú principiálnu nejednotnosť v danom diskurze. Upozorňuje však na fakt, že sú to práve určité textové vlastnosti, ktoré majú výrazný vplyv na kanonizáciu a že ich možno integrovať ako systémový element do modelu kanonizácie na báze teórie systémov a prihovára sa za docenenie textových faktorov (Herrmann 2011, 61).

Aj v teoretických modeloch prevažujú sociálne faktory nad textovými, pričom nie je ani špecifikované, ktoré textové vlastnosti majú byť teoreticky konceptualizované. V rámci teórie sa relevantnosť textových faktorov pre tvorbu kánonu iba implicitne predpokladá. Solídne koncipovaná teória musí integrovať a fundovane objasniť empiricky dokázanú skutočnosť, že navzdory spoločenským premenám existujú texty, ktoré sú stálou súčasťou kánonu. Tento notoricky známy problém konštituovania zmyslu, ktorý v Nemecku naposledy reformulovali recepčná estetika, fenomenologicko-štrukturalistické smery, ako aj konštruktivistická a systémovo-teoretická literárna veda, sa odrazil aj na dizajne výskumu kánonu od 90. rokov 20. storočia. V súvislosti s výskumom kánonu sa v diskusii často objavuje hermeneutický model recepcnej estetiky Kostnickej školy.¹¹ Herrmann správne postrehol, že: „V rôznych stupňoch a rôznej diferencovanosti sa vo všetkých určujúcich recepcných teóriách 70. rokov 20. storočia prisudzujú určitým textovým štruktúram isté funkcie v procese recepcie.“ (Herrmann 2011, 65)

Systemické modely kánonu v širšom zmysle

Prístupy Mirjam Kerstin Holl a Eleny Esposito výrazne integrujú odkaz recepcnej estetiky a veľké časti Luhmannovej teórie systémov. Ich prínos sa dá špecifikovať ako diferencovanie toho, čo Luhmann nazýva jednoducho sémantika, pričom sa obe sústreďujú práve na procesy kanonizácie (por. Esposito 2002 a Holl 2004). Výhodou teórie systémov je, že výsledky komunikačných operácií sú koncepčne rovnako elementmi systému a na jeho dynamike sa podieľajú ako samy operácie, a síce tým, že im je imanentný potenciál komunikovateľnosti. To je ďalší impulz v prospech modelovania sémantiky kánonu ako autopoietického systému. S tým je spojená paradigmatická zmena v orientácii a spôsobe nahliadania problémov teórie systémov vôbec. Nesústreďuje sa totiž na plánovanie, kontrolu, riadenie a štruktúrnú stabilitu sociálnych systémov, ale, ako to Luhmann formuluje v úvodnej kapitole *Paradigmenwechsel in der Systemtheorie* (Paradigmatická zmena v systémovej teórii) knihy *Soziale*

Systeme (Sociálne systémy), na autonómnosť a senzibilitu voči prostrediu, evolúciu a dynamickú stabilitu (Luhmann 1991a, 27).

Koncepcia autopoietických systémov vo veľkej miere korešponduje s modelom „neviditeľnej ruky“ Simone Winko, s konceptom „archívu a kánonu“ Aleidy Assmann, resp. s konceptom materiálneho a interpretačného kánonu Renate von Heydebrand. Podľa týchto koncepcií nerozhoduje o kánone kód inklúzie alebo exklúzie, ale schopnosť textu, jeho komunikovateľnosť v kontexte už existujúceho kánonu. Aplikovaním autopoietického systému na model kánonu ako systému sa dajú spomínané koncepty subsumovať pod nový pojmový a teoretický aparát, pričom sa má zároveň zviditeľniť aj ich latentná odlišnosť. Luhmannova diferenciacia systému a prostredia existuje iba ako produkt, a teda ako element systému. Tým je iba vyjadrené, v zmysle konštruktivismu, že systém sám produkuje všetky kategórie, z ktorých pozostáva, skrze kategórie, z ktorých pozostáva. Aplikácia konceptu autopoiesis na modelovanie kanonizácie bude nutne ústiť do poznania, že kánon produkuje kánon a nič iné – analogicky s Luhmannovou dikciou „len komunikácia dokáže komunikovať“ (Luhmann 1992, 31). Navzdory tejto premise Herrmann upozorňuje na dvoj-pólovosť autopoietických systémov, na ich operatívnu uzavretosť a súčasne na ich kognitívnu otvorenosť a rezumuje: „Opísať kánon ako autopoietický systém pritom neznamená negovanie vplyvov zvonka; naopak, jadrom tohto konceptu je, že opisuje vývoj pozdĺž hraníc endogénnych a exogénnych faktorov.“ (Herrmann 2010, 33)

Herrmann reformuluje dejiny recepcie podľa H. R. Jaussa v zmysle dejín kánonu na pozadí štúdie Aleidy Assmann *Kanonforschung als Provokation der Literaturwissenschaft* (Výskum kánonu ako provokácia literárnej vedy), pričom ešte jasnejšie špecifikuje súvislosti medzi recepciou a kánonom a opisuje kánon ako produkt recepčných procesov (por. Herrmann 2010, 21n.). A práve tu vstupuje do diskusie teória systémov, ktorá fokusuje kontingentnosť skúsenosti vyplývajúcej z literárnej komunikácie, a zároveň odhaľuje jej principiálnu nearbitrárnosť (na rozdiel od mnohých iných modelov). Prostredníctvom Luhmannovej teórie možno kánon opísať ako funkciu sémantiky spoločnosti a súčasne ako kód, na základe ktorého sa kánon konštituuje.

Herrmann vidí možnosti uvažovania aj mimo rámca tradičnej debaty o modelovaní literatúry ako systému v zmysle literatúra ako *system konania* (Handlungssystem) v. literatúra ako *system symbolov* (Symbolsystem). S vedomím deficitnosti jedného alebo druhého systému reformuluje Herrmann kánon ako systém nasledovne: „Ak má byť kánon ‚systém, potom sa neprisudzujú systemické vlastnosti ‚literatúre ako takej, ale komunikácii o literatúre.“ (Herrmann 2010, 29)

Herrmann sa vedome vzdaluje od Luhmannovho pojmu systém, ktorý abstrahuje od systemického uchopenia sémantických štruktúr (textov). Je to nutné vzhľadom na odstránenie deficitu všetkých modelov kánonu, o ktorých sa aktuálne v nemeckom prostredí diskutuje. Nevyhnutný odklon od Luhmannom motivovaného modelu kánonu ako systému ale neznamená odklon od Luhmannovho uvažovania ako takého. Luhmannov koncept sémantiky sa bez jeho teórie systémov na modelovanie kánonu nedá aplikovať, ale pokusy o objasnenie sémantiky spoločnosti na poli jej štruktúrovanosti, čiže na podloží Luhmannovej teórie systémov, nájdeme v prácach Eleny Esposito (*Soziales Vergessen* – Sociálne zabúdanie) a Mirjam Kerstin Holl

(*Semantik und soziales Gedächtnis* – Sémantika a sociálna pamäť). Teória systémov teda nie je zacielená na modelovanie štruktúrnej stability, ale „dynamickej stability“ (ktorú som označil ako principiálnu kontingentnosť a nearbitrárnosť), pretože podľa definície autopoietických systémov je kánon formou metareflexie a na úrovni auto-referenčnosti momentom neustálej dynamickej reprodukcie systému samého. No na rigoróznú aplikáciu tohto modelu na rozsiahlejší výskum procesov kanonizácie sa stále ešte čaká.

POZNÁMKY

- ¹ Luhmann v tomto bode hovorí o sociokultúrnej evolúcii ako výsledku selekcie, podmieňujúcej samu seba, ktorá sa deje bez autora, teda nemôže byť intencionálna.
- ² Luhmann vystupuje, ako to bude naznačené v tejto štúdii, často v kombinácii s Bourdieuom, Foucaultom, Assmannovcami a pod.
- ³ Už dávnejšie ju zaviedol S. J. Schmidt (1995, 233).
- ⁴ <http://www.lesenmitlinks.de/zweitcodierungen/>
- ⁵ Väčšinou sa tu používa lexika prírodných katastrof, živelných pohrôm a pod.
- ⁶ Ide o záver básne, ktorú Goethe uverejnil anonymne v roku 1774 ako reakciu na recenziu svojej hry *Götz von Berlichingen*.
- ⁷ Z dôvodu kompatibility s inými antihermeneutickými smermi v literárnej vede považujem diferenciu „literárny/neliterárny“, teda návrh S. J. Schmidta, za zmysluplný.
- ⁸ Diskutovalo sa o celom rade primárnych kódov, avšak uspokojivý/neuspokojivý sa zatiaľ neobjavil (ani ako sekundárne kódovanie).
- ⁹ Literatúra je schopná v podstate všetko pretaviť na tému literárneho stvárnenia, a teda na „predmet“ literárnej komunikácie (Arno Geiger: *Der alte König in seinem Exil*, lekárstvo; Jostein Gaarder: *Sophies Welt*, dejiny filozofie; Arthur Schnitzler, psychoanalýza a pod.). Literárna komunikácia však môže prebiehať aj iným spôsobom: komunikačné ponuky literatúry sa dajú reflektovať cez prizmu cudzích kódov (náboženstva – Wolfgang Teuschl, politiky – Peter Handke).
- ¹⁰ Winko sa vo vyššie uvedenej príručke odvoláva o. i. na Schmidtovu prácu od jeho *Grundriss ETL* (1980) až po *Kanonisierung in Mediengesellschaften* (1995).
- ¹¹ Ako najznámejší príklad uvádzam štúdiu Aleidy Assmann *Kanonforschung als Provokation der Literaturwissenschaft*. Jej teóriu pamäti sa neskôr pokúsila zlúčiť s Luhmannovou teóriou systémov Mirjam Kerstin Holl napr. v štúdii *Semantik und soziales Gedächtnis. Die Systemtheorie Niklas Luhmanns und die Gedächtnistheorie von Aleida und Jan Assmann* (2003); *Das Wechselspiel von Text und Kontexten* — Georg Büchners Danton's Tod und die zwei Gesichter der Revolution (2014, 51 – 79).

LITERATÚRA

- Assmann, Aleida – Jan Assmann, eds. 1987. *Kanon und Zensur: Archäologie der literarischen Kommunikation II*. München: Wilhelm Fink.
- Assmann, Aleida. 2001. Speichern oder Erinnern? Das kulturelle Gedächtnis zwischen Archiv und Kanon. In *Speicher des Gedächtnisses. Bibliotheken, Museen, Archive*. Teil 2: Die Erfindung des Ursprungs, die Systematisierung der Zeit, eds. Moritz Csáky – Peter Stachel, 15 – 30. Wien: Passagen-Verlag.
- Assmann, Aleida. 2012. Kanonforschung als Provokation der Literaturwissenschaft. In *Texte zur Theorie und Didaktik der Literaturgeschichte*, eds. Marja Rauch – Achim Geisenhanslüke, 214 – 222. Stuttgart: Reclam Verlag.
- Beilein, Matthias – Claudia Stockinger – Simone Winko, eds. 2011. *Kanon, Wertung und Vermitt-*

- lung. *Literatur in der Wissensgesellschaft*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Berleemann, Domonic. 2011a. *Wertvolle Werke. Reputation im Literatursystem*. Bielefeld: transcript.
- Berleemann, Domonic. 2011b. Soziales Gedächtnis und der Nebencode des Literatursystems am Beispiel von Gert Ledigs Luftkriegroman *Vergeltung*. In *Kanon, Wertung und Vermittlung. Literatur in der Wissensgesellschaft*, eds. Beilein, Matthias – Claudia Stockinger – Simone Winko, 77 – 92. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Biblia on line*. Slovenská biblická spoločnosť. Dostupné na: http://www.biblia.sk/index.php?akc=biblia_sk&hl_kniha=mat&cislo_2=29&cislo_1=25&hl_druh=0
- Bloom, Harold. 1995. *The Western Canon. The Books and School of the Ages*. New York: Riverhead Books.
- Eposito, Elena. 2002. *Soziales Vergessen: Formen und Medien des Gedächtnisses der Gesellschaft*. 2. Auflage. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Grube, Christoph. 2014. *Warum werden Autoren vergessen?: Mechanismen literarischer Kanonisierung am Beispiel von Paul Heyse und Wilhelm Raabe*. Bielefeld: transcript.
- Herrmann, Leonhard. 2007. Kanon als System. Kanondebatte und Kanonmodelle in der Literaturwissenschaft. In *Die Bildung des Kanons: Textuelle Faktoren – Kulturelle Funktionen – Ethische Praxis*, eds. Lothar Ehrlich – Judith Schildt – Benjamin Specht, 21 – 41. Köln: Böhlau Verlag.
- Herrmann, Leonhard. 2010. *Klassiker jenseits der Klassik: Wilhelm Heineses Ardinghella – Individualitätskonzeption und Rezeptionsgeschichte*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Herrmann, Leonhard. 2011. System? Kanon? Epoche? In *Kanon, Wertung und Vermittlung. Literatur in der Wissensgesellschaft*, eds. Matthias Beilein – Claudia Stockinger – Simone Winko, 59 – 76. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Heydebrand, Renate von, ed. 1998. *Kanon Macht Kultur. Theoretische, kritische und soziale Aspekte ästhetischer Kanonbildung*. Stuttgart/Weimar: Metzler.
- Heydebrand, Renate von. 1998. Kanon – Macht – Kultur. Versuch einer Zusammenfassung. In *Kanon Macht Kultur. Theoretische, kritische und soziale Aspekte ästhetischer Kanonbildung*, ed. Renate von Heydebrand, 612 – 626. Stuttgart/Weimar: Metzler.
- Holl, Mirjam Kerstin. 2003. *Semantik und soziales Gedächtnis. Die Systemtheorie Niklas Luhmanns und die Gedächtnistheorie von Aleida und Jan Assmann*. Würzburg: Königshausen und Neumann.
- Holl, Mirjam Kerstin. 2004. Systemtheorie, Gedächtnis und Literatur. In *Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft*, eds. Erll, Astrid – Ansgar Nünning, 97 – 122. Berlin: Walter de Gruyter.
- Holl, Mirjam Kerstin. 2014. Das Wechselspiel von Text und Kontexten – Georg Büchners Danton's Tod und die zwei Gesichter der Revolution. *World Literature Studies*, 6 (23), 3: 51 – 79.
- Küpper, Joachim. 1997. Kanon als Historiographie. Überlegungen im Anschluß an Nietzsches Unzeitgemäße Betrachtungen, zweites Stück Heidelberg. In *Kanon und Theorie*, ed. Maria Moog-Grünewald, 41 – 64. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Lesen mit links. Dostupné na: <http://www.lesenmitlinks.de/zweitcodierungen/>
- Luckmann, Thomas. 1987. Kanon und Konversion. In *Kanon und Zensur: Archäologie der literarischen Kommunikation II*, eds. Assmann, Aleida – Jan Assmann, 38 – 46. München: Wilhelm Fink.
- Luhmann, Niklas. 1987. Biographie, Attitüden, Zettelkasten. In *Luhmann, Niklas: Archimedes und wir. Interviews*, eds. Dirk Baecker a Georg Stantizek, 125 – 155. Berlin: Merve-Verlag.
- Luhmann, Niklas. 1991a. *Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas. 1991b. Selbststeuerung der Wissenschaft. In *Soziologische Aufklärung I. Aufsätze zur Theorie sozialer Systeme*, 6. Auflage, Niklas Luhman, 232 – 252. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, Niklas. 1992. *Die Wissenschaft der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Mikuláš, Roman – Sibylle Moser – Karin S. Wozonig, eds. 2011. *Die Kunst der Systemik. Systemische Ansätze der Literatur- und Kunstforschung in Mitteleuropa*. Münster/ Wien/Berlin: LIT-Verlag.
- Rippl, Gabriele – Simone Winko, eds. 2013. *Handbuch Kanon und Wertung. Theorien, Instanzen, Geschichte*. Stuttgart, Weimar: J. B. Metzler.
- Schlegel, Friedrich, ed. 1804. *Lessings Gedanken und Meinungen aus dessen Schriften*. Erster Theil. Leipzig.
- Schmidt, Siegfried J. 1987. Abschied vom Kanon? Thesen zur Situation zur gegenwärtigen Kunst. In *Kanon und Zensur: Archäologie der literarischen Kommunikation II*, eds. Assmann, Aleida – Jan Ass-

- mann, 336 – 347. München: Wilhelm Fink.
- Schmidt, Siegfried J. 1989. *Die Selbstorganisation des Sozialsystems Literatur im 18. Jahrhundert*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Schmidt, Siegfried J. 2011. Kontingente Ordnung: Zur Selbstorganisation ästhetischer Kommunikation. In *Die Kunst der Systemik. Systemische Ansätze der Literatur- und Kunstforschung in Mitteleuropa*, eds. Mikuláš, Roman – Sibylle Moser – Karin S. Wozonig, 13 – 20. Münster/ Wien/Berlin: LIT-Verlag.
- Sørensen, Bengt Algot. 2002. *Geschichte der deutschen Literatur: Vom 19. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. 2. Auflage. München: C.H.Beck Verlag.
- Werber, Niels, ed. 2011. *Systemtheoretische Literaturwissenschaft. Begriffe – Methoden – Anwendungen*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Winko, Simone. 2007. Textbewertung. In *Handbuch Literaturwissenschaft. Band 2. Methoden und Theorien*, ed. Thomas Anz, 233 – 266. Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler.

The canon as a function in the auto-reflection of the literature system

---

Literary canon. Systems theory. Self-organization. Autopoietic systems. Niklas Luhmann.

Systems theory offers the opportunity to model communication as a principle of the self-organization of social systems. It is a tool for observing the mechanisms and principles of the construction of social reality made visible in acts of communication. Until the 1980s, systematic study of the canon was, in the German environment, inhibited by a traditional understanding of the canon, according to which the canon contained the best works. Since the overcoming of this idea, the study of the canon has become more differentiated as part of the study of literature evaluation. In the literary scholarship of German-speaking countries in the 1980s, the research of the mechanisms and components of the literary canon was becoming increasingly impotent; there is research about the historical background of its construction and its position in contemporary society. A certain consensus already exists, e.g., in the rejection of opinions that explain the construction of the canon through the aesthetic qualities of particular artistic works, as practised by Harold Bloom. On the contrary, the thinking about the canon converges in the idea that the canon reflects social conditions, group interests, etc. There are several varieties of social background-based canon formation (postcolonial, gender, social, discourse analytical...); however, it is the textual aspects, and the aesthetic qualities of texts, that are undervalued as possible elements in the process of canonization, which is also typical for system-theoretical literary study in general, which accompanies and strongly influences canon research in Germany. My reflections will develop primarily in the context of the systems theory developed by Niklas Luhmann and its application on the study of literature as an autopoietic system.

Mgr. Roman Mikuláš, PhD.
Ústav svetovej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
Slovenská republika
roman.mikulas@savba.sk